

ORATIE

Een eenzame visserman op zoek naar geluk

Over het publieke aanzien van de wetenschap*

Peter Achterberg

'The belief in the value of scientific truth is not derived from nature but is a product of definite cultures' – Max Weber (1949: 110)

Een vertrouwenskloof?

Het is geen feest in de wetenschap. Tenminste, dat lijkt zo. Wie de laatste tijd, op internet vooral, het publieke debat een beetje volgt, zal ongetwijfeld opgevallen zijn hoe vaak mensen dingen zeggen als:¹ 'De wetenschap deugt niet...'² Of: 'Men probeert een ideaal wereldbeeld te onderbouwen met "wetenschappelijke feiten" zoals zij die graag zien. Dit wordt vervolgens in de Azijnbode geciteerd, komt later ter sprake bij DWDD. Daarna is het "feit" gekaapt door de grachtengordel en wordt het onder het genot van een sojalattemachiato met quinoasalade nog meerdere malen besproken. Wetenschap, mijne dames en heren, is gekaapt door policornemensen.'³ Iemand die zich 'scalmer' noemt op de fora van NuJij.nl '...gelooft de wetenschap gewoon niet meer',⁴ en anderen zeggen dingen als: 'Ik vertrouw geen enkel onderzoek... zeker niet als mijn mening niet eens gepeild is...'⁵

* Deze tekst is gebaseerd op mijn inaugurele rede, uitgesproken bij de openbare aanvaarding van het ambt van hoogleraar in de Sociologie aan de Universiteit van Tilburg op 13 maart 2015. Met veel dank aan Willem de Koster voor zijn commentaar op een eerdere versie van deze tekst.

1 De nu volgende citaten zijn een betrekkelijk willekeurige selectie van uitspraken die men zoal op het Nederlandstalige deel van het internet aantreft. Ik heb gezocht op uitspraken over de wetenschap in het algemeen, over universiteiten en wetenschappers, over sociologen en aanverwante disciplines, en ten slotte over mijn eigen onderzoek. Voor de volledigheid: hoewel ik hier de wat 'negatievere' uitspraken die veelvuldig aangetroffen kunnen worden vermeld, heb ik uiteraard ook positievere uitspraken aangetroffen. Het gebruik van de citaten beoogt dus niet een volledige weergave te zijn van alles wat er zoal over onderzoek, universiteiten, wetenschappers, sociologen en mijn onderzoek gezegd wordt. Het dient als illustratie van de kritische, soms cynische, wat mij betreft soms best vermakelijke houding van sommige Nederlanders ten aanzien van deze thema's.

2 [http://www.nujij.nl/wetenschap/zelfs-martijn-van-calmthout-\(volkskrant\)-erkent.29276870.lynkx](http://www.nujij.nl/wetenschap/zelfs-martijn-van-calmthout-(volkskrant)-erkent.29276870.lynkx) (geraadpleegd op 3-12-2014).

3 http://www.geenstijl.nl/mt/archieven/2014/10/voetnoot_6.html (geraadpleegd op 3-12-2014).

4 <http://www.nujij.nl/wetenschap/nederlanders-vertrouwen-de-wetenschap-nog.23877102.lynkx> (geraadpleegd op 3-12-2014).

5 <http://www.nujij.nl/politiek/keulemans-waarom-het-consumentenvertrouwen-niet.22718562.lynkx> (geraadpleegd op 5-11-2014).

Soms blijkt ook dat kennis verkregen door wetenschappelijk onderzoek eigenlijk net zo goed bereikbaar is voor mensen met een 'mavo-verstand' door '2 minuten [te] googelen'.⁶ En de universiteiten zijn al helemaal niet meer wat ze geweest zijn. Zo zijn de studenten die de universiteiten afleveren van een twijfelachtig niveau: 'Er lopen in Nederland', volgens 'John McClane' namelijk 'tienduizenden drs-en rond met 0,0 kennis, 0,0 wetenschappelijk inzicht, amper [het] mbo-niveau ontstijgend'.⁷ En 'Van echt vrije wetenschap bedrijven is op universiteiten [...] niet echt sprake meer. [...] Universiteiten zijn te veel verstrengeld met de overheid en de economie, [en] de onafhankelijkheid is ver te zoeken'.⁸ Volgens 'Marcel' op ThePostOnline.nl moet je 'werkelijk onafhankelijke wetenschappers met een lampje zoeken tegenwoordig. Het is een uitstervend ras. De meesten zitten op fop-wetenschappen de laatste tijd, daar valt het geld te halen. Krijg je hoogleraren rook-ontmoedigingsbeleid, hoogleraren energietransitie, genderstudies en dat soort hogere kletskunde'.⁹

Ook mijn vakgebied, de sociologie, en aanverwante disciplines ontkomen niet aan stevige kritiek: in deze 'linkse hobbies van het "Gamma-gajes" [...] dat wetenschap vermengt met leugens om politieke doelen te realiseren',¹⁰ moet zo te lezen ook nodig eens flink worden gesnoeid. Onderzoek dat ik samen met mijn Rotterdamse collega's (De Koster et al. 2014) deed is natuurlijk ook gewoon besproken op diverse internetfora: het bleek een 'vreemd en nutteloos onderzoek', dat weinig 'objectiviteit' uitstraalt.¹¹ Het ontlokte ene 'Woestijn Roepertje' bovendien de weinig florissante maar ongetwijfeld welgemeende hartenkreet: 'Om van te kotsen vieze collaborateurs!!!'¹² En deze oratie, met als titel *Een eenzame visserman op zoek naar geluk*, zal, zo vermoed ik, de handjes van deze kritische burgers ook niet bepaald op elkaar krijgen, maar goed.¹³ Dit hele slagveld laat zich volgens mij prima samenvatten door een opmerking van Geenstijl-reagurder 'pajans': 'Mooi he die akkademiese wereld, je lacht je [mannelijk geslachtsdeel] uit je broek'.¹⁴ Het hoeft, gezien het voorgaande, niet te verbazen dat men zich in bestuurlijk en wetenschappelijk Nederland enorm druk maakt over het aanzien van de wetenschap. De rapporten waarin dit thema aan de orde komt schieten de laatste twee

6 <http://www.scientias.nl/ekster-heeft-geen-zwak-voor-blingbling-hij-er-bang-voor/104420> (geraadpleegd op 3-12-2014).

7 http://www.geenstijl.nl/mt/archieven/2014/10/voetnoot_6.html (geraadpleegd op 3-12-2014).

8 <http://www.nuijij.nl/algemeen/universiteiten-zoeken-juiste-aanpak-fraude-in.27299789.lynkx> (geraadpleegd op 3-12-2014).

9 [http://politiek.thepostonline.nl/column/kabinet-moet-niet-tornen-aan-onafhankelijkheid-wetenschap/\(geraadpleegd op 3-12-2014\).](http://politiek.thepostonline.nl/column/kabinet-moet-niet-tornen-aan-onafhankelijkheid-wetenschap/(geraadpleegd op 3-12-2014).)

10 [http://cult.thepostonline.nl/column/geesteswetenschappen-slachtoffer-van-toveren-met-geld/\(geraadpleegd op 14-11-2014\).](http://cult.thepostonline.nl/column/geesteswetenschappen-slachtoffer-van-toveren-met-geld/(geraadpleegd op 14-11-2014).)

11 http://www.nuijij.nl/politiek/homorechten-secundair-voor-pvv-er.24498132.lynkx?mobile_redirect=no (geraadpleegd op 3-12-2014).

12 http://www.nuijij.nl/politiek/homorechten-secundair-voor-pvv-er.24498132.lynkx?mobile_redirect=no (geraadpleegd op 3-12-2014).

13 U vraagt zich natuurlijk al een poosje af wat die titel eigenlijk precies te betekenen heeft. Wat het betekent, weten sommigen. En anderen zoeken het maar lekker zelf uit! In navolging van mijn dochters bezig ik daarom de volgende gevleugelde woorden: Ha ha, koekevla!

14 http://www.geenstijl.nl/mt/archieven/2013/05/deepthroats_vugate_prof_nijkam.html (geraadpleegd op 5-11-2014).

jaar als paddenstoelen uit de grond. Zo stelde de KNAW, op verzoek van de staatssecretaris van OC&W, het rapport *Vertrouwen in de Wetenschap* op (KNAW 2013). In dat rapport verwoordt wetenschappelijke eindbaas Hans Clevers zijn zorgen: 'Na de dominee en de dokter is nu ook de autoriteit van de wetenschapper niet langer vanzelfsprekend.' Bovendien worden volgens Clevers 'wetenschappelijke bevindingen vaker bekritiseerd door mondige burgers en soms zelfs als "ook maar een mening" in de touwen gedrongen' (Clevers 2013: 4). Vanwege alle ophef peilden ook het Rathenau Instituut en de WRR in het rapport *Hoeveel vertrouwen hebben Nederlanders in wetenschap?* de publieke sentimenten (Tiemeijer en De Jonge 2013). En ook de initiatiefnemers van *Science in Transition* bespraken deze vertrouwenskwesitie onlangs uitgebreid in hun vermaarde position paper *Waarom de wetenschap niet werkt zoals het moet, en wat daar aan te doen is* (Dijstelbloem et al. 2013).

Uit al dat onderzoek komt opmerkelijk genoeg helemaal niet het beeld naar voren dat het publieke aanzien van de wetenschap tanende is. Op basis van de spaarzame longitudinale gegevens die er zijn stelt de KNAW bijvoorbeeld dat 'als we [...] de vraag stellen of er sprake is van een dalende trend in het vertrouwen in wetenschap, dan moet het antwoord simpelweg luiden dat we het niet weten. Het beschikbare empirische materiaal geeft onvoldoende houvast en de vraag naar "vertrouwen in (de) wetenschap" heeft zo veel verschillende dimensies dat men uit de antwoorden op afzonderlijk uitgelichte enquêtevragen gemakkelijk te snelle en te simpele conclusies trekt' (KNAW 2013: 29). En inderdaad, het is te makkelijk om te beweren dat de legitimiteit van de wetenschap inderdaad bergafwaarts gaat.¹⁵ Want er zijn ook indicaties dat het juist erg goed gaat met de publieke steun voor de wetenschap. Zo stelden de opstellers van de eind november verschenen wetenschapsvisie van het ministerie van OC&W al dat '[d]e samenleving [...] geïnteresseerder [is] in wetenschap dan ooit' (OC&W 2014: 9). Inderdaad is hier en daar recent gesuggereerd dat onder sommige sociale categorieën het engagement met wetenschappelijke principes en methoden helemaal niet lijkt te zijn afgekald. Integendeel, televisieprogramma's als *Mythbusters*, *How Do They Do It?* en *Crime Scene Investigation* worden over de hele wereld graag bekeken. *Discovery Channel* is in pak hem beet 170 landen te zien.¹⁶ En ook in Nederland is 'de wetenschap' niet weg te denken uit het televisielandschap. Zo zijn de avonturen van Freek Vonk, die wetenschappelijk verantwoorde kinderprogramma's maakt over nu eens het ene en dan weer het andere dier, ook bijzonder populair onder volwassenen, en trekken programma's als *De Wereld Leert Door*, *Factcheckers* en

15 In deze zelfde rapporten wordt trouwens ook vaak vermeld dat het vertrouwen in de wetenschap er in Nederland vergeleken met andere landen betrekkelijk goed voorstaat. Nederlanders zijn gemiddeld genomen positiever over de wetenschap dan menig andere Europeaan. Maar dit zijn gemiddelden, die gelden voor de gehele populatie. Daarom is het natuurlijk niet verbazingwekkend dat er ook in Nederland groepen zijn die juist behoorlijk kritisch zijn ten aanzien van de wetenschap en die van zich laten horen.

16 Dat is althans zo volgens de Engelstalige Wikipedia-pagina over Discovery Channel http://en.wikipedia.org/wiki/Discovery_Channel (geraadpleegd op 22-12-2014). Het exacte aantal landen is natuurlijk niet zo heel belangrijk. Het gaat om de conclusie dat dit kanaal, dat zich bezighoudt met het populariseren van wetenschap en technologie, in tal van landen gretig aftrek vindt.

DWDD *University* fikse kijkersaantallen. En daarom concludeert het invloedrijke Britse House of Lords-rapport getiteld *On science and society* dat er een paradox is tussen deze ongekende populariteit en relevantie van de wetenschap enerzijds, en het negatieve publieke sentiment en de scepsis waarmee wetenschappers en beleidsgerelateerd onderzoek tegenwoordig tegemoet worden getreden.¹⁷ Ook anderen, bijvoorbeeld Millstone en Van Zwanenburg (2000: 1307), stellen dat het daarom onjuist zou zijn om het diepe wantrouwen dat sommigen ten aanzien van wetenschappelijke instituties hebben aan te zien voor wantrouwen ten aanzien van de wetenschap als geheel.

Kort samengevat lijkt niet zozeer de wetenschap in het algemeen onder druk te staan, maar wel de instituties die vanouds verknoopt zijn met het uitvoeren van de wetenschap. Kennelijk zijn er mensen die aan de ene kant wél vol overgave de wetenschappelijke methode en principes omarmen, en zich graag van de laatste ontwikkelingen op de hoogte tellen, maar die aan de andere kant deze wetenschappelijke aspiraties niet combineren met vertrouwen in de wetenschappelijke instituties. In andere woorden: er is voor hen een vertrouwenskloof tussen wetenschappelijke aspiraties enerzijds en vertrouwen in wetenschappelijke instituties anderzijds.

Deze vertrouwenskloof tussen aspiraties en vertrouwen is het centrale thema van deze oratie.¹⁸ Ik ga die boeiende vertrouwenskloof ten aanzien van de wetenschap uitwerken. En dat doe ik, in navolging van zoveel anderen die wel eens een oratie hebben gehouden, in drie delen. Deel 1, deel 2, en dan natuurlijk, de ervaren lezer voelt het al aankomen, deel 3. In het eerste deel onderzoek ik de vraag hoe zo'n kloof tussen publieke aspiraties voor de wetenschap en vertrouwen in de wetenschappelijke instituties sociologisch te verklaren valt. In het tweede deel bestudeer ik de gevolgen van een dergelijke kloof voor de manier waarop mensen aankijken tegen hun rol in kennisproductie. En in het derde deel onderzoek ik hoe deze vertrouwenskloof ervoor kan zorgen dat wetenschapscommunicatie de legitimiteit van de wetenschap niet altijd versterkt. Aan het slot van deze oratie laat ik kort zien hoe deze vertrouwenskloof mij inspireert tot het doen van nog heel veel meer onderzoek.

17 'While people appear to have an appetite for popular science, the paradox is that this is accompanied by increasing scepticism about the pronouncements of scientists on science-related policy issues of all types' (House of Lords 2002: 2.2).

18 In de sociaalwetenschappelijke literatuur zijn onder de noemer 'vertrouwenskloof' grofweg twee betekenissen te scharen. De meest conventionele betekenis van het concept vertrouwenskloof is het gebrek aan vertrouwen van het publiek in de wetenschap (Wynne 1992; Allum et al. 2008). De tweede betekenis is het omgekeerde, dat wetenschappers juist het publiek niet vertrouwen. Zij zijn dan bang dat het publiek niet goed kan omgaan de inzichten en technologieën die zij door middel van wetenschappelijk onderzoek hebben geproduceerd (Bauer et al. 2007). De vertrouwenskloof waar ik het vandaag over heb is een wezenlijk andere, en heeft te maken met het gat tussen wetenschappelijke aspiraties enerzijds en wantrouwen ten aanzien van wetenschappelijke instituties anderzijds.

Deel 1 Orde op zaken stellen

Het zojuist geïntroduceerde onderscheid tussen aspiraties en vertrouwen in instituties doet sterk denken aan veelgebruikt werk van wetenschappers als Giovanni Sartori, Margaret Canovan en Pippa Norris. De oplettende en goed geïnformeerde lezer weet dat zij zich niet bezighouden met het publieke begrip van de wetenschap. Nee, dit zijn sociologen en politicologen die onderzoek doen naar onvrede met het politieke systeem. Sartori, welbeschouwd een van de grondleggers van de moderne politieke sociologie, stelde in 1987 al dat het verschil tussen democratische idealen enerzijds en de politieke realiteit anderzijds kan leiden tot gevoelens van onvrede onder leden van de bevolking. Later, in 1999 om precies te zijn, werkte Canovan Sartori's onderscheid nader uit en verklaarde dat er dus twee soorten politiek zijn. Eéntje die zij *redemptive politics* noemt, wat zich nog het beste laat vertalen als getuigenissenpolitiek. In dit soort politiek draait alles eerst en vooral om principes, vaak utopisch en romantisch van aard. Dergelijke politiek draait niet om de poppetjes. Gaat niet over winst of verlies. Het gaat om de doelen die worden nagestreefd in de politiek. En dan is er volgens Canovan een tweede type politiek: *pragmatic politics*. Niet de exacte ideologische inhoud van het politieke, maar het rauwere alledaagse politieke handwerk voert hier de boventoon. Deze twee aspecten van het politieke bedrijf zijn volgens Canovan niet altijd in balans. Zodra het pragmatisme de boventoon begint te voeren, en de idealen naar de achtergrond drijven, is dat volgens haar een vruchtbare voedingsbodem voor populistische sentimenten. En Norris, ten slotte, schreef onlangs haar boek over het *Democratic Deficit* (2012) – waarin zij ingaat op de onder de bevolking ervaren spanning tussen politieke aspiraties en idealen en de alledaagse politieke praktijk. Uit haar onderzoek blijkt dat nogal wat mensen een kloof ervaren tussen democratische aspiraties enerzijds en gering vertrouwen in de uitvoering en uitvoerders van die idealen anderzijds. Mensen hebben sterke democratische idealen, aldus Norris, maar zij zien ze verkwanseld in de uitvoering, wat zich uit in een sterk wantrouwen tegen iedereen die zich bezighoudt met het politieke bedrijf: politici, regeringsleiders en politieke partijen.

De vraag dringt zich op of zo'n vertrouwenskloof niet alleen ten aanzien van de politiek bestaat, maar ook ten aanzien van de wetenschap, zoals in de inleiding gesuggereerd. Laten we eerst maar eens even kijken, voor we dingen gaan verklaren, of de zo-even geschetste kloof onder Nederlanders daadwerkelijk bestaat. Hiertoe baseer ik me op een recente enquête die Dick Houtman en ik eind 2013 onder een representatieve uitsnede van de Nederlandse bevolking afnamen.¹⁹ Om iemands wetenschappelijke aspiraties vast te stellen vroegen wij aan onze respon-

19 Eind 2013 hebben Dick Houtman en ik een vragenlijstonderzoek gedaan via het CentERpanel van CentERdata. De leden van het voor de Nederlandse bevolking representatief geachte panel werd gevraagd hun mening te geven over uiteenlopende onderwerpen als wetenschap, religie, politiek en verschillende andere maatschappelijke thema's. Van de 2.838 leden, hebben uiteindelijk 1.914 mensen een complete vragenlijst ingevuld. Dit komt overeen met een response percentage van 67.4%. Omdat sommige mensen de vragenlijst te snel (dat is, binnen 600 seconden) en anderen wel erg langzaam (langer dan 10.000 seconden) hebben ingevuld, heb ik die, voor ik met de data aan het rekenen ben geslagen, verwijderd. Dit komt neer op 257 respondenten.

denten in hoeverre zij het eens waren met stellingen als 'Ware kennis kan alleen maar worden verkregen door systematisch en onbevooroordeeld wetenschappelijk onderzoek' en 'Wetenschap en technologie maken ons leven alleen maar gemakkelijker'. Om vertrouwen in wetenschap als institutie te vast te stellen is aan de respondenten gevraagd aan te geven in hoeverre zij denken dat 'wetenschappers' en 'de wetenschap' te vertrouwen zijn.²⁰

Tabel 1 *Principale componentenanalyse op de items voor Wetenschappelijke aspiraties en Institutioneel vertrouwen in de wetenschap (Varimax-rotatie)*

	Wetenschappelijke aspiraties	Institutioneel vertrouwen in de wetenschap
Ware kennis kan alleen maar worden verkregen door systematisch en onbevooroordeeld wetenschappelijk onderzoek.	0,47	0,32
Wetenschap en technologie maken ons leven alleen maar gemakkelijker.	0,61	0,33
Hoe verder de natuurwetenschappen komen des te minder ongelukken er in technische installaties zullen plaatsvinden.	0,80	0,11
Door nauwgezet wetenschappelijk onderzoek kunnen ongelukken in technische installaties worden uitgebannen.	0,82	-0,04
Geef aan in hoeverre volgens u de volgende personen te vertrouwen zijn: Wetenschappers	0,11	0,92
Geef aan in hoeverre u de volgende instellingen vertrouwt: De wetenschap	0,16	0,91
Eigenwaarde	1,95	1,91
R ²	0,32	0,32
Cronbach's α	0,67	0,88

Bron: Achterberg en Houtman (2013, eigen bewerking data)

Uit factoranalyse van de gegeven antwoorden blijkt duidelijk dat we hier te maken hebben met twee afzonderlijke dimensies. Wat toegankelijker geformuleerd: er bestaat maar weinig overlap tussen de wetenschappelijke aspiraties van mensen en hun vertrouwen in wetenschappelijke instituties. Mensen met veel weten-

20 Om wetenschappelijke aspiraties te meten onder onze respondenten is hen gevraagd te reageren op een viertal stellingen, met antwoorden op een schaal van 1, wat staat voor 'helemaal mee oneens', tot 5, wat staat voor 'helemaal mee eens'. Ook hebben we twee items opgenomen om het institutionele vertrouwen te meten. De antwoordcategorieën daarbij liepen eveneens van 1 tot 5, waarbij 1 staat voor 'absoluut geen vertrouwen' en 5 voor 'absoluut veel vertrouwen'.

schappelijke aspiraties koppelen dit dus lang niet altijd aan een blind vertrouwen in wetenschappelijke instituties. En juist omdat het twee afzonderlijke dimensies betreft is het mogelijk om aan de hand van deze twee schalen de omgang van de wetenschappelijke vertrouwens kloof vast te stellen door het verschil tussen aspiraties en vertrouwen uit te rekenen. Waar bij sommigen aspiraties en vertrouwen min of meer overeenkomen is het verschil maar klein, en bij anderen overtreffen de aspiraties het vertrouwen sterk en is het verschil groter.²¹

Voor de verklaring van deze vertrouwens kloof ga ik te rade bij sociologen die geïnteresseerd zijn in maatschappelijke gevoelens van onbehagen in de vorm van 'anomie' (vgl. Srole 1956). Mensen die zich anomisch voelen, zien gevaar in de complexiteit van de sociale en culturele orde. Zij zien die als wispelturig. Als onvoorspelbaar. Wanordelijk zelfs. En als gespeend van enige zin of betekenis. Deze problematische omgang met de sociale en culturele orde noemde Anton Zijderveld eerder een typische 'ziekte van de moderniteit' (2000).

Dit maatschappelijke onbehagen wordt overigens door de sociologische goeemeente eerst en vooral aangezien voor een tamelijk destructieve kracht. In een recent artikel inventariseren Mark Elchardus en Kobe de Keere de veronderstelde gevolgen van anomie. Ze sommen op waarmee dit maatschappelijk onbehagen in de literatuur allemaal wordt verbonden. Van drugsgebruik tot geslachtsziekten. Van pornografie tot criminaliteit. En van promiscuïteit en een te grote inname van Prozac tot... inderdaad ook wantrouwen ten aanzien van instituties (er is nog meer, zie: Elchardus en De Keere 2013: 101). En precies dit laatste is hier interessant. Maatschappelijk onbehagen in de vorm van anomie wordt dikwijls rechtstreeks in verband gebracht met wantrouwen ten aanzien van centrale moderne instituties zoals de wetenschap (Gauchat 2008; 2011; De Keere 2010). De redenatie is dan meestal als volgt: de wetenschap als geheel en de wetenschappelijke instituties in het bijzonder kunnen gezien worden als tamelijk invloedrijke maatschappelijke actoren die veel verandering teweegbrengen (vgl. Merton 1957: 534). Terwijl Robert Merton deze 'kracht van de wetenschap' nog zag als een bron voor legitimiteit omdat het een ongekend ontzag inboezemt bij het brede publiek, kan dat ook heel anders uitwerken. Vooral onder mensen die sterk anomisch zijn. Want zij kunnen de wetenschappelijke instituties zien als ongenaakbaar, en hebben het idee er überhaupt geen enkele invloed op te kunnen uitoefenen. De overweldigende invloed van wetenschappelijke instituties gekoppeld aan het idee dat zij er zelf geen enkele invloed op hebben, maakt dat zij juist wantrouwend staan ten aanzien van deze instituties (Zijderveld 2000; Gauchat 2011: 755). En inderdaad, een onderzoek van De Keere onder een uitsnede van de Vlaamse bevolking toont dit dan ook feilloos aan: hoe anomischer, hoe minder men de wetenschap als institutie een warm hart toedraagt (vgl. Gauchat 2008, die dit voor de VS ook vindt). Ook in ons recente vragenlijstonderzoek onder de Nederlandse bevolking komt dit terug (zie figuur 1). Nu kun je dit ook met een multivariate analyse doen natuurlijk. Voor de fijnproevers:

21 Ook kan uiteraard het vertrouwen de aspiraties overtreffen. Ook dan is er een groot verschil. Deze mensen krijgen een negatieve score op de variabele die staat voor de vertrouwens kloof.

Tabel 2 *Hoe is anomie verbonden met wetenschappelijke aspiraties, institutioneel vertrouwen in de wetenschap en de wetenschappelijke vertrouwenskloof onder de Nederlandse bevolking? (OLS regressieanalyse, methode: Enter)*

	Wetenschappelijke aspiraties		Institutioneel vertrouwen in de wetenschap		Wetenschappelijke vertrouwenskloof	
	B (s.e.)	β	B (s.e.)	β	B (s.e.)	β
Constante	3,17 (0,18)	--	4,31 (0,18)	--	-1,13 (0,21)	--
Anomie	0,06 (0,03)	0,06***	-0,20 (0,03)	0,22***	0,26 (0,03)	0,22***
Leeftijd	0,01 (0,00)	0,15***	0,00 (0,00)	0,04***	0,01 (0,00)	0,09***
Opleiding	-0,01 (0,01)	-0,05***	0,03 (0,01)	0,13***	-0,04 (0,01)	-0,15***
Inkomen	0,02 (0,02)	0,03***	0,06 (0,02)	0,07***	-0,04 (0,02)	-0,04***
Kerklidmaatschap	-0,06 (0,04)	-0,05***	-0,15 (0,04)	-0,10***	0,09 (0,02)	0,06***
R ² (adj)	0,04		0,11		0,13	
N	1.281		1.276		1.272	

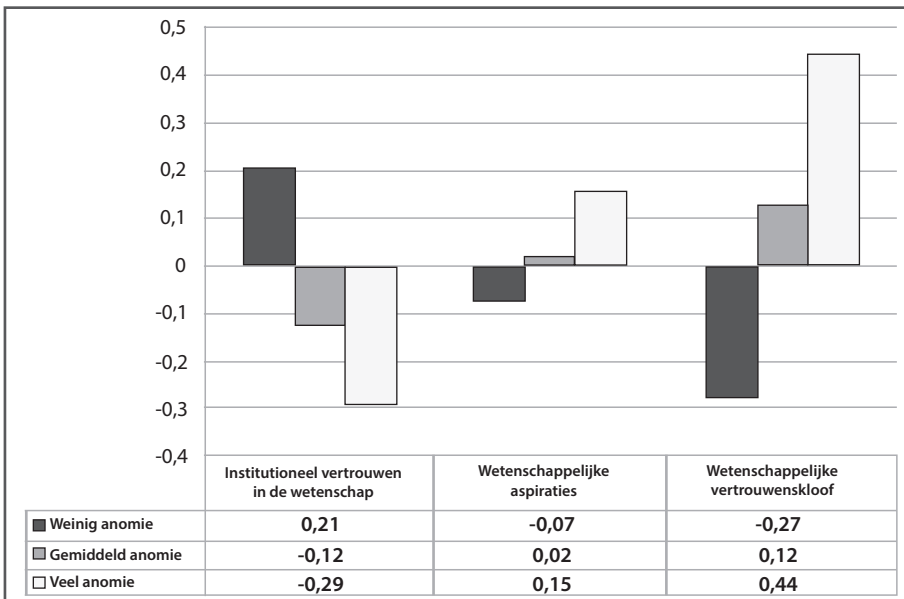
*p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001 (tweezijdige toetsing)

Bron: Achterberg en Houtman (2013, eigen bewerking data)

Metingen Anomie als in Achterberg en Houtman (2009), Leeftijd in jaren, Opleiding in jaren opleiding die men nodig heeft om het hoogst behaalde opleidingsniveau waarvoor men een diploma heeft te behalen, Inkomen als netto maandelijks huishoudensinkomen (in vier categorieën) en religie als een lidmaatschap van een kerk (0=nee, 1=ja).

Hoewel we dus wat mij betreft niet hoeven te twijfelen aan de link tussen anomie en wantrouwen ten aanzien van instituties, is het, denk ik, fout om daaruit dan maar te concluderen dat deze anomie *dus* simpelweg een destructieve kracht is die het verlangen oproept om de wetenschap als geheel een kopje kleiner te maken. Want je zou ook kunnen stellen dat anomische mensen juist veel reden hebben om de wetenschap, haar methode en haar opbrengsten een warm hart toe te dragen. Volgens het boek *The Homeless Mind*, dat Peter Berger en zijn collega's ruim veertig jaar geleden schreven, hebben deze mensen namelijk twee opties. De eerste past uitermate goed bij wat we zo-even gezien hebben: mensen kiezen ervoor niet langer bij te dragen aan de instituties die ze zo verafschuwen. Maar in het boek wordt ook gewezen op een tweede optie. En dat is een actieve, gepassioneerde zoektocht naar een herstel van de orde. En deze restauratie van orde impliceert activisme. Of, zoals Dick Houtman dit in zijn oratie in 2008 verwoordde: 'Dit onbehagen gaat gepaard met een zoektocht naar nieuwe zin en zekerheid in een wereld die is losgeslagen van haar traditionele ankers' (2008: 18-19). De wetenschap, vooral wetenschap die beantwoordt aan positivistische

beloften rond het 'ontdekken' van een echte, zuivere werkelijkheid, kan gezien worden als een beloftevolle manier om de wereld weer van enige orde en zekerheid te voorzien. Het is immers dagelijkse kost voor wetenschappers kaas te maken van de complexiteit en chaos die de werkelijkheid heet. Het is dus een tamelijk voor de hand liggende aanname dat mensen die gevaar zien in de complexiteit van de sociale en culturele orde, en deze zien als wanordelijk en problematisch, hun heil zoeken in activiteiten als wetenschap, die juist de belofte herbergen om orde in de chaos te scheppen (Misztal 2013). En inderdaad bevestigt het vragenlijstonderzoek precies deze verwachting. Hoe anomischer men is, hoe meer men verwacht van de wetenschap. En mensen die minder anomisch zijn, zo laat figuur 1 zien, verwachten er simpelweg minder van.

Figuur 1 *Hoe is anomie verbonden met wetenschappelijke aspiraties, institutioneel vertrouwen in de wetenschap en de wetenschappelijke vertrouwenskloof onder de Nederlandse bevolking? (Bron: Achterberg en Houtman (2013, eigen bewerking data))²²*

Kort samengevat zijn het dus anomische mensen die tegelijkertijd weinig institutioneel vertrouwen hebben ten aanzien van de wetenschap én hogere wetenschappelijke aspiraties tentoonspreiden. Figuur 1 laat voor deze categorie mensen dan ook forse verschillen zien in de vertrouwenskloof. Anomische mensen hebben dus niet de handdoek in de wetenschappelijke ring gegooid. Integendeel. Hun

22 Categorieën van anomie zijn gemaakt door de respondenten in drie gelijke groepen in te delen. Getoonde gemiddelden zijn gemiddelden van de gestandaardiseerde schalen.

wetenschappelijke ambities zijn hoger dan menig socioloog zou verwachten. Ze zien in de wetenschap een methode om orde op zaken te stellen. Maar het zijn de instituties die nauw verknoot zijn met de uitvoering van deze ambities die in hun ogen problematisch en minder betrouwbaar zijn. Ofwel, in de woorden van ene 'Uithuilen en opnieuw beginnen': 'Wetenschap is betrouwbaar, maar (sommige) "wetenschapPERS"?'²³

De vertrouwenskloof laat zich overigens ook prima in internationaal vergelijkend onderzoek uitwerken. Bijvoorbeeld aan de hand van Eurobarometerdata. Dit zijn vergelijkbare gegevens voor 33 Europese landen,²⁴ waarvoor mensen regelmatig worden bevraagd over allerlei denkbeelden, waaronder de wetenschap, het vertrouwen in wetenschappelijke instituties en wetenschappelijke aspiraties. Zo zijn er vragen gesteld die gebruikt kunnen worden om aspiraties, institutioneel vertrouwen in de wetenschap en de wetenschappelijke vertrouwenskloof te meten. Zo is er bijvoorbeeld gevraagd in hoeverre mensen instemmen met stellingen als "De wetenschap en de technologie zorgen ervoor dat we een gemakkelijker, een comfortabeler en gezonder leven leiden" (waarmee wetenschappelijke aspiraties gemeten kunnen worden) en: "Door hun kennis bezitten wetenschappelijke onderzoekers een macht die hen gevaarlijk maakt" (waarmee institutioneel vertrouwen in de wetenschap te meten is). Instemming met dit item betekent uiteraard dat mensen weinig vertrouwen hebben, de antwoordcategorieën zijn zodanig gepoold dat ze vertrouwen in wetenschappers indiceren.

Het lastige met dit soort op een specifiek thema gefocuste gegevens is vaak dat andere relevante metingen ontbreken. Zo ontbreekt hier een bruikbare meting voor anomie. Dat hoeft echter geen probleem te zijn. Zo liet ik eerder, in mijn proefschrift om precies te zijn, al zien dat dit soort maatschappelijk ongenoegen vooral de kop opsteekt in de meest gesecculariseerde landen (Achterberg 2006). In samenlevingen waar religie het meest is teruggetrokken en het minst een overkoepelend zingevingskader kan bieden, worden culturele thema's relevant. En dan loopt men de kans deze orde zelf als wispelturig, onvoorspelbaar, wanordelijk en gespeend van betekenis te gaan zien. Een stelling die veelvuldig onder befaamde, en ietwat pessimistisch ingestelde sociologen als Etzioni (2001) en Bellah et al. (2007) wordt gehuldigd (zie voor een overzicht: De Koster et al. 2010). Religie verloren, rampspoed geboren, zo lijkt men te redeneren. En dit soort ideeën is uiteraard niet aan sociologen voorbehouden. Laatst nog suggereerde de Vlaamse psychiater en publicist Dirk de Wachter (2012) ongeveer hetzelfde:

23 <http://www.nuijij.nl/wetenschap/nederlanders-vertrouwen-de-wetenschap-nog.23877102.lynkx>: (geraadpleegd op 3-12-2014).

24 De Eurobarometer bevat gegevens voor de volgende landen: Frankrijk, België, Nederland, Duitsland, Italië, Luxemburg, Denemarken, Ierland, Groot-Brittannië, Noord-Ierland, Griekenland, Spanje, Portugal, Finland, Zweden, Oostenrijk, Cyprus, Tsjechië, Estland, Hongarije, Litouwen, Malta, Polen, Slowakije, Slovenië, Bulgarije, Roemenië, Kroatië, Noorwegen, Zwitserland, IJsland en Turkije. Dit laatste land is niet meegenomen in de analyse (vanwege het feit dat het niet-christelijk is). De gegevens, die worden gecorrigeerd met een weegfactor, bevatten informatie over 27.762 individuen.

Tabel 3 *Principale componentenanalyse op de items voor Wetenschappelijke aspiraties en Institutioneel vertrouwen in de wetenschap (Varimax-rotatie)*

	Wetenschappelijke aspiraties	Institutioneel vertrouwen in de wetenschap
Dankzij de wetenschap en de technologie zullen er meer kansen zijn voor de komende generaties*	0,85	-0,01
De toepassing van wetenschap en nieuwe technologieën zal het werk van mensen interessanter maken	0,84	0,06
Door hun kennis bezitten wetenschappelijke onderzoekers een macht die hen gevaarlijk maakt	0,03	0,99
Eigenwaarde	1,43	1,00
R ²	0,47	0,30
Cronbach's α	0,60	--

* hogere scores staan voor meer vertrouwen

Bron: Eurobarometer data 73.1 (2010, eigen bewerking data)

gevoelens van 'betekenisloosheid', met alle gevolgen van dien, zijn volgens hem heel normaal in sterk ontkerkelijkte samenlevingen.

Nu is het natuurlijk niet zo dat het hele land vervalt in dit soort anomische denkbeelden zodra (christelijke) religie een stapje terug doet. Er zijn namelijk nogal sterke verschillen in anomie tussen lager en hoger opgeleiden. Empirisch onderzoek laat dikwijls zien dat het vooral de lager opgeleiden zijn die lijden aan deze ziekte van de moderniteit (Roberts en Rokeach 1956; Lutterman en Middleton 1970; Achterberg en Houtman 2009; vgl. Elchardus 1998; Elchardus en Spruyt 2012). En eerder onderzoek dat ik samen met mijn collega's De Koster, Houtman en Van der Waal (2010) deed, suggereert dat anomie onder lager opgeleiden vooral effect sorteert als zij niet zijn ingebed in een religieus kader. Zodra zingevende religieuze kaders wegvallen, zo suggereert dat onderzoek, steekt met name onder lager opgeleiden anomie de kop op. De Eurobarometerdata laten zien dat ook institutioneel vertrouwen in de wetenschap, wetenschappelijke aspiraties en de wetenschappelijke vertrouwens kloof samenhangen met de aanwezigheid van religieuze kaders. Figuur 2 vat de resultaten van een aantal multilevel-analyses samen. Tabel 4 bevat de belangrijkste effecten uit de ML-analyses aan de hand waarvan de figuur is gemaakt.

Tabel 4 *Hoe is ontkerkelijkheid verbonden met wetenschappelijke aspiraties, institutioneel vertrouwen in de wetenschap en de wetenschappelijke vertrouwens kloof onder de Europese bevolking? (Multilevel regressieanalyse, methode: Enter)*

	Wetenschappelijke aspiraties	Institutioneel vertrouwen in de wetenschap	Wetenschappelijke vertrouwens kloof
Opleiding	0,01 (0,01)	0,12 (0,02) ***	-0,15 (0,03) ***
Religiositeit per land	0,17 (0,11)	0,23 (0,13)	0,11 (0,13)
Religiositeit land * Opleidingsniveau	-0,02 (0,01)*	-0,06 (0,02)*	0,08 (0,03)*

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$ (tweezijdige toetsing)

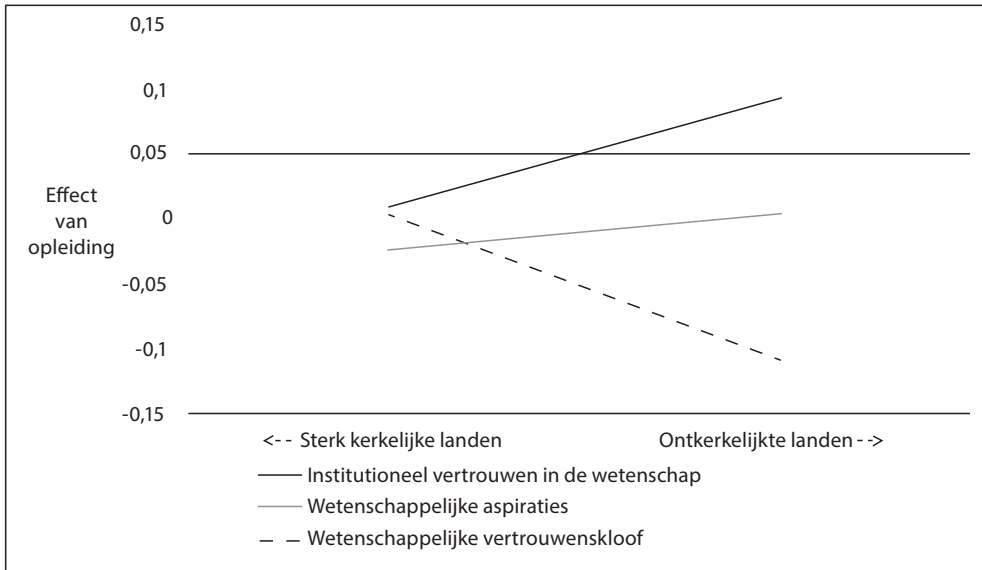
Bron: Eurobarometer data 73.1 (2010, eigen bewerking data).

Gecontroleerd voor de invloed van kerklidmaatschap (0 = geen, 1 = wel), religieuze participatie (1 = eens per twee of drie maanden of meer, 0 = minder dan dat of niet), actuele kennis wetenschap (subjectieve inschatting van het informatieniveau van de respondent zelf over nieuwe wetenschappelijke ontdekkingen, 1 = slecht geïnformeerd, 3 = goed geïnformeerd), geslacht en leeftijd. Opleidingsniveau is gemeten in jaren genoten onderwijs. De religie op landniveau is een samengestelde variabele van het gemiddelde kerklidmaatschap en kerkgang per land.

In Italië, Ierland en Cyprus, afgemeten aan gemiddeld kerklidmaatschap en gemiddelde kerkgang de meest traditioneel kerkelijke landen van Europa, zien we maar relatief weinig verschillen tussen hoger en lager opgeleiden als het gaat om de wetenschappelijke vertrouwens kloof. In landen als Nederland en Frankrijk, twee van de meest ontkerkelijktste landen, is dat anders. Daar zien we grotere verschillen tussen opleidingsniveaus in de vertrouwens kloof. Voor hoger opgeleiden geldt dat in deze landen een kleiner verschil tussen aspiraties en vertrouwen gevonden wordt, terwijl onder laag opgeleiden juist de aspiraties het vertrouwen sterker overtreffen. Wel moet worden opgemerkt dat dit vooral het product is van sterkere verschillen in wantrouwen in instituties tussen hoger en lager opgeleiden in seculiere contexten (zie ook Gauchat 2012; Nisbet en Markowitz 2014). De marginale verschillen in aspiraties tussen deze groepen zijn *grosso modo* gelijkelijk verdeeld over seculiere en kerkelijke landen.

Deel 2 In (science) the people we trust

We hebben gezien dat sommige mensen sterke wetenschappelijke aspiraties niet zonder meer combineren met vertrouwen in wetenschappelijke instituties. Een voor de hand liggende vraag is of dat ook iets uitmaakt. De kritiek waarmee 'gewone' sociologen ons cultuursociologen gewoonlijk om de oren slaan is namelijk dat mensen weliswaar vergaarbakken zijn van 'houdingen', 'attituden', 'meninkjes', en 'opinions', maar dat deze dingen eigenlijk helemaal niets zeggen over het 'echte' sociale leven. De kritiek is ófwel dat al die verschillende meningen van al die mensen totaal geen gevolgen hebben voor wat men echt doet ófwel dat men een soort marxistisch idee omarmt dat onder al die meningen een 'echtere', objectievere en beter meetbare werkelijkheid is, waar je beter onderzoek naar zou

Figuur 2 *Hoe is ontkerkelijking verbonden met wetenschappelijke aspiraties, institutioneel vertrouwen in de wetenschap en de wetenschappelijke vertrouwens kloof onder de Europese bevolking? (Bron: Eurobarometer data 73.1 (2010, eigen bewerking data))*

kunnen doen. Want, zo stelt men dikwijls, mensen weten eigenlijk helemaal niet goed wat ze moeten vinden, dus onderzoek naar culturele discoursen, meningen, gevoelens en aanverwante 'subjectiviteiten' kan daarmee van de baan worden geschoten.²⁵ Dat deze opvatting flauwekul is, en dat subjectieve opvattingen wel degelijk sterke sociale krachten kunnen zijn, zouden we simpelweg kunnen aannemen. Maar het is natuurlijk veel beter om het te onderzoeken (vgl. Alexander en Smith 2001; Houtman 2008). Het is dus de vraag wat die opmerkelijke combinatie van sterke wetenschappelijke aspiraties en wantrouwen in wetenschappelijke instituties eigenlijk voor handelingen teweegbrengt.

Pippa Norris stelde onlangs dat de spanning tussen politieke aspiraties en het vertrouwen in alledaagse politieke instituties gevolgen heeft voor burgerschap en politieke participatie en voor naleving van democratisch vastgestelde wetten. Mensen met een grotere vertrouwens kloof zoeken hun heil eerder buiten de gebaande paden – zij stemmen minder, doen minder mee aan reguliere door de overheid gesanctioneerde protesten, maar vinden het nakomen van wetten en regels minder een probleem. Als de politiek het niet regelt, zo lijken zij te denken, dan doen we het *zelf* wel. Zij zoeken andere manieren om hun aspiraties politiek te articuleren. Hetzelfde is mogelijk het geval voor de geconstateerde vertrouwens kloof ten aanzien van de wetenschap. In een situatie waarin men het de offi-

25 Vgl. Houtman 2008: 11-13, zie ook Houtman 2003, die laat zien hoe dit denken vanaf het allereerste begin dominant is geweest in de sociologie.

ciële instituties niet meer toevertrouwt om hun wetenschappelijke ambities in te vullen en uit te voeren, ligt het namelijk voor de hand dat men alternatieve kennisbronnen aanboort om recht te doen aan die sterke wetenschappelijke ambities. Dat kan op twee manieren.

In de eerste plaats kan dat door een grotere focus op de eigen belevingswereld, de eigen ervaring, én, niet te vergeten, de eigen intuïtie. Want als wetenschappelijke instanties gezien worden als voornamelijk vervreemdende instituties, dan worden mensen vooral teruggeworpen op zichzelf. Daar ligt een sterke parallel met sociologische theorieën over de opkomst van postchristelijke spiritualiteit in westerse samenlevingen: nieuwe spirituelen hebben een sterke afkeer van als vervreemdend ervaren religieuze instituties (Aupers, Houtman en Van der Tak 2003; Wood en Bunn, 2009) en ze leggen sterk de nadruk op 'persoonlijke ervaring' en 'intuïtie', want dat zijn nou eenmaal de enige zuivere, niet of nauwelijks door deze vervreemdende instituties aangetaste bronnen van ware kennis (Houtman 2008: 23). Niet wat institutionele experts zeggen dat waar is, maar wat men zelf voelt dat waar is, is voor deze spiritueel ingestelde burgers dus belangrijk.

Vaak wordt erop gewezen dat deze nadruk op het zelf als enige bron van pure kennis tegenwoordig in de mode raakt. Bijvoorbeeld door mijn collega Liesbet van Zoonen (2012), die de opkomst van een zogenaamde 'I-pistemology' in de populaire cultuur ontwaart. Door anderen aangereikte kennis wordt gewantrouwd, en mensen willen zelf kunnen vaststellen, ervaren, voelen, of bedenken of iets klopt. Recent kwalitatief onderzoek onder complottheoretici van mijn collega's Harambam en Aupers (2014) valt heel goed te rijmen met dit concept van de individuele epistemologie: aanhangers van complottheorieën bekritisieren officiële – lees institutionele – waarheidsclaims van wetenschappers, maar dat betekent niet dat ze de wetenschap afgezworen hebben. Sterker nog, complottheoretici blijken via eigen onderzoek, dat steunt op eigen wetenschappelijke methoden gecombineerd met een radicale scepsis, te willen komen tot eigen waarheidsclaims.

Wellicht klinkt dit allemaal wat te exotisch. Er is discussie mogelijk over de vraag hoe representatief postchristelijke spirituelen, ontwikkelingen in de populaire cultuur en complottheoretici eigenlijk zijn. Maar de besproken literatuur maakt op zijn minst duidelijk dat het niet vreemd is om te veronderstellen dat mensen die barsten van de wetenschappelijke aspiraties maar geen vertrouwen hebben in de officiële wetenschappelijke instituties, in de eerste plaats bij zichzelf te rade gaan. In ons eerder genoemde vragenlijstonderzoek hebben we daarom een batterijtje vragen opgenomen met als doel deze individuele epistemologie te meten (vgl. Unger et al. 1986). Figuur 3 laat zien dat deze voorkeur voor een individuele kennisleer – de eigen intuïtie en ervaring als bron van kennis – inderdaad het sterkst ontwikkeld is onder mensen met weinig vertrouwen in wetenschappelijke instituties,²⁶ mensen met sterke wetenschappelijke aspiraties, en dus bij mensen bij wie de kloof tussen wetenschappelijke aspiraties en institutioneel vertrouwen groot is.

26 Dit verband is zwak, en getuige tabel 5, statistisch niet significant ($p = 0,12$).

De volgende zeven Likert-type items zijn gebruikt om de schaal (gemiddelde over de zeven items) te construeren: (1) Mijn eerste indruk van mensen klopt bijna altijd. (2) Ik vertrouw altijd op mijn eerste indruk van mensen. (3) Als het gaat om het vertrouwen van mensen, kan ik altijd teruggrijpen op mijn intuïtie. (4) Ik vertrouw op mijn instinct. (5) Hoewel ik niet precies kan uitleggen hoe, voel ik doorgaans aan of iemand het bij het rechte eind heeft of niet. (6) Ik ben een erg intuïtief ingesteld persoon. (7) Ik kan snel een eerste indruk van mensen krijgen. Volgens is het gemiddelde op deze schaal berekend voor drie gelijke groepen die hoog, gemiddeld of laag scoorden op wetenschappelijke aspiraties, institutioneel vertrouwen in de wetenschap, en op de vertrouwenskloof. Twee losse analyses zijn verricht, omdat de variabele voor de vertrouwenskloof niet samen met die voor institutioneel vertrouwen in wetenschap en wetenschappelijke aspiraties kan worden opgenomen.²⁷

Tabel 5 *Een voorkeur voor individuele epistemologie verklaard door wetenschappelijke aspiraties, institutioneel vertrouwen en de kloof tussen aspiraties en institutioneel vertrouwen (OLS-regressieanalyse, methode: Enter)*

	Model 1		Model 2	
	B (s.e.)	β	B (s.e.)	β
Wetenschappelijke aspiraties	0,15 (0,05)**	-0,05	--	
Institutioneel vertrouwen in de wetenschap	-0,07 (0,05)	0,10	--	
Wetenschappelijke vertrouwens-kloof	--		0,11 (0,04)**	0,09

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$ (tweezijdige toetsing)

Bron: Achterberg en Houtman (2013, eigen bewerking data).

Metingen gelijk met die van tabel 2. Controlevariabelen gelijk aan die van tabel 2.

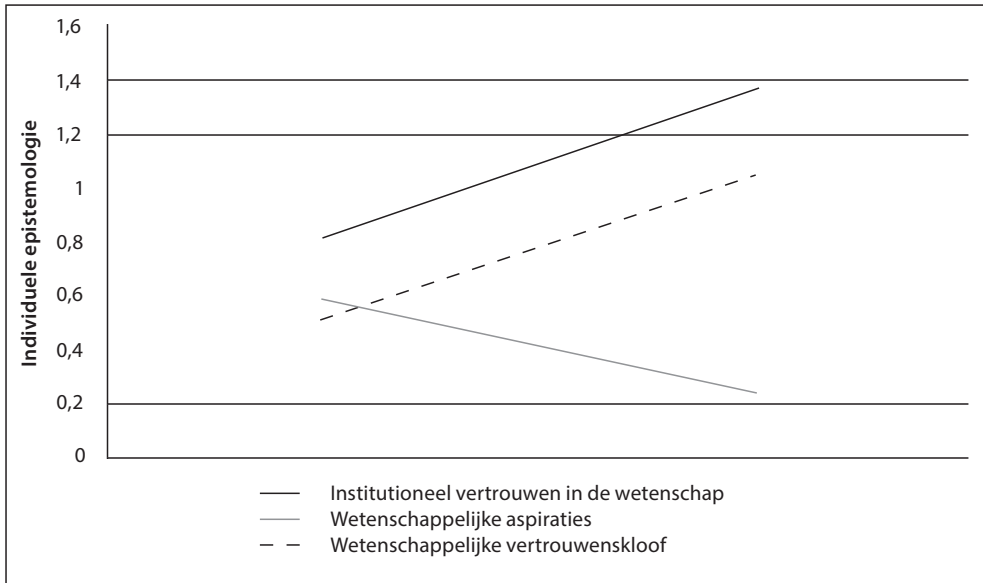
In lijn hiermee, maar niet helemaal hetzelfde, is de tweede alternatieve bron van kennis. Niet alleen zoeken mensen de kennis dicht bij zichzelf, maar ook, als ze het dan toch eventjes niet meer weten, bij anderen (vgl. Riesman et al. 1953). Bijvoorbeeld door gewoon hun oor te luisteren te leggen bij de mensen in de samenleving. Of het nu gaat om baarmoederhalskankervaccinaties,²⁸ de vraag of brood heel gezond of juist heel giftig is,²⁹ je van mazelenvaccinaties stoornissen in het autistische spectrum krijgt,³⁰ het klimaat eigenlijk wel opwarmt, het klimaat

27 Meting individuele epistemologie ontleend aan Unger et al. 1968.

28 <http://www.wijwordenwakker.org/content.asp?m=m4&s=M22&ss=P938&d=NL> (geraadpleegd op 4-2-2015).

29 [http://www.ahealthylife.nl/waarom-is-brood-slecht-voor-je-de-schokkende-waarheid/\(geraadpleegd op 4-2-2015\)](http://www.ahealthylife.nl/waarom-is-brood-slecht-voor-je-de-schokkende-waarheid/(geraadpleegd op 4-2-2015)).

30 [http://www.vaccinatieraad.nl/2013/11/vaccinatie-autisme/\(geraadpleegd op 4-2-2015\)](http://www.vaccinatieraad.nl/2013/11/vaccinatie-autisme/(geraadpleegd op 4-2-2015)).

Figuur 3 *Hoe is een voorkeur voor een individuele epistemologie verbonden met wetenschappelijke aspiraties, institutioneel vertrouwen in de wetenschap en de wetenschappelijke vertrouwenscloof onder de Nederlandse bevolking? (Bron: Achterberg en Houtman (2013, eigen bewerking data))*

opwarmt door toedoen van de mens,³¹ een grote deeltjesversneller een zwart gat kan creëren waardoor de aarde in een klap verleden tijd is,³² Darwins evolutietheorie onomstotelijk waar of ook maar een mening is,³³ of tal van andere vragen van min of meer wetenschappelijke aard, mensen praten hier met elkaar over. En veel. Vooral via het internet: er worden speciale blogs en websites aan gewijd en de internetfora exploderen met verwoede discussies. En het interessante is weer dat men vaak wetenschappelijke methoden en argumenten gebruikt om de eigen visie kracht bij te zetten. Noortje Marres, die onderzoek doet naar de relatie tussen publieksparticipatie in onderzoek wijst dan ook op ‘een nieuwe fase in het historische proces waarbij de “extended peer-community” een rol opeist in de evaluatie en validatie van wetenschap’ (Marres 2011: 215). Helga Nowotny en haar collega’s wijzen hier ook op, en stellen dat de scheidslijnen tussen wetenschap en samenleving poreuzer worden (Nowotny, Scott en Gibbons 2013: 53). Wetenschap en wetenschappers moeten, volgens hen, in het huidige tijdsgewricht meer gaan ‘luisteren’ naar de samenleving. Ook in de meest recente wetenschapsvisie

31 <http://klimaatgek.nl/wordpress/2013/09/15/het-fabeltje-over-opwarminggeen-opwarming/> (geraadpleegd op 4-2-2015).

32 <http://www.visionair.nl/wetenschap/zonnestelsel/opgevoerde-lhc-zou-aarde-kunnen-vernietigen/> (geraadpleegd op 4-2-2015).

33 <http://www.wat-is-waarheid.info/evolutie.htm> (geraadpleegd op 4-2-2015).

van het kabinet wordt trouwens gewezen op het belang van een open uitwisseling met het participerende publiek. Het rapport onderkent de 'mogelijkheden voor de deelname van burgers aan wetenschappelijk onderzoek, het formuleren van vragen aan de wetenschap en het debat over de mogelijke implicaties van nieuwe technologie voor de samenleving' (OC&W 2014: 43).³⁴

Deze tendens tot democratisering, zo is mijn stelling, wordt gedragen door mensen met een grote vertrouwenskloof. Het zo-even aangehaalde onderzoek onder complottheoretici (Harambam en Aupers 2014) geeft aan dat dit ideaal van democratisering van wetenschap door hen van harte ondersteund wordt. Complottheoretici zien wetenschappers als een onderdeel van een geglobaliseerde machtselite, die eerder geïnteresseerd is in het najagen van het eigenbelang en de belangen van mensen in nog hogere kringen. En daarmee negeren deze wetenschappers de belangen van de gewone man volledig. Complottheoretici onderstrepen dan ook vaak het gelijkheidsbeginsel. De waarheid is voor hen totaal geen kwestie van diploma's of institutionele verbondenheid met universiteiten of dure onderzoeksinstituten. De waarheid van de gewone man is minstens zoveel waard als die van de wetenschapper (Harambam en Aupers 2014: 11). Dit resoneert sterk met hedendaagse populistische sentimenten waarin het volk gezien wordt als een pure bron van kennis en wijsheid, en waarin men doorgaans stijf staat van het anti-institutionalisme, kritiek op institutionele experts, en kritiek op de kennis die deze experts hebben over de 'echte' problemen in de samenleving (Mudde 2007; Taggart 2000). Als men deze experts en instituties niet meer vertrouwt, dan zit er immers weinig anders op dan je te wenden tot de bron van ware kennis: het volk! Dat volk heeft immers échte ervaring opgedaan in de enige echte universiteit die zou moeten tellen, aldus de populistische kritiek, de universiteit van het leven.

34 Het is overigens maar de vraag of, en hoe, deze tendens naar democratisering van de wetenschap daadwerkelijk kan bijdragen aan het herstel, of het behoud, van legitimiteit van de wetenschap. Politicologisch onderzoek naar democratisering, netjes samengevat door Mudde (2007), laat bijvoorbeeld zien dat een proces van politieke democratisering vaak gepaard gaat met een afname van het vertrouwen. Bijvoorbeeld in het geval van lijsttrekkersverkiezingen: deze wakkeren de verwachtingen van de partijleden en burgers aan, om hen vervolgens met een kluitje in het riet te sturen als blijkt dat er maar één echte, serieus te nemen kandidaat is en verder alleen maar een paar stromannen of -vrouwen. Of waarbij, in het geval van twee min of meer even sterke kandidaten, de kiezers van de verliezende sterke kandidaat toch met een bijzonder nare bijmaak in de mond achterblijven. Hetzelfde zou verwacht kunnen worden waar het gaat om de voorgestelde democratisering van wetenschap: de aspiraties van burgers worden aangewakkerd, maar helaas voor het merendeel van de vragen formulerende en insturende burgers wordt juist de voor hen belangrijke vraag niet onderzocht, maar een andere. Grote teleurstelling zal hen vermoedelijk ten deel vallen. En voor degenen die hun vraag wel beantwoord gaan krijgen, valt het natuurlijk ook nog maar te bezien of het bijdraagt aan hun vertrouwen. Vaak geeft wetenschap namelijk antwoorden die men eigenlijk wil horen. Voor (een deel van deze) betrokken burgers valt het daarom nog maar te bezien of ze tevreden zijn met het antwoord dat de wetenschap uiteindelijk op hun vraag zal geven. En zo kan het zomaar zijn dat dit beleid allerlei onbedoelde effecten heeft waar overheid én wetenschap helemaal niet zo op zitten te wachten (vgl. Engbersen 2009). Onderzoek zal uiteindelijk moeten uitwijzen wat dit door de overheid georkestreerde sociale experiment zal opleveren aan positieve bijdragen aan de legitimiteit van de wetenschap. Ik ben uiteraard beschikbaar om aan dit onderzoek mee te doen.

De Eurobarometerdata bevatten ook informatie over de vraag hoe mensen denken over publieke betrokkenheid bij beslissingen over wetenschap en technologie (zie figuur 4). Twee losse analyses zijn verricht, omdat de variabele voor de vertrouwenskloof niet samen met die voor institutioneel vertrouwen in wetenschap en wetenschappelijke aspiraties kan worden opgenomen.

Tabel 6 *Hoe hangt steun voor publieke betrokkenheid bij beslissingen over wetenschap en technologie samen met wetenschappelijke aspiraties, institutioneel vertrouwen in de wetenschap en de wetenschappelijke vertrouwenskloof onder de Europese bevolking? (multilevel-modellen)*

	Model 1	Model 2
	B (s.e.)	B (s.e.)
Wetenschappelijke aspiraties	0,07 (0.01)***	--
Institutioneel vertrouwen in de wetenschap	-0,02 (0.01)***	--
Wetenschappelijke vertrouwenskloof	--	0,03 (0,00)***

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$ (tweezijdige toetsing)

Bron: Achterberg en Houtman (2013, eigen bewerking data).

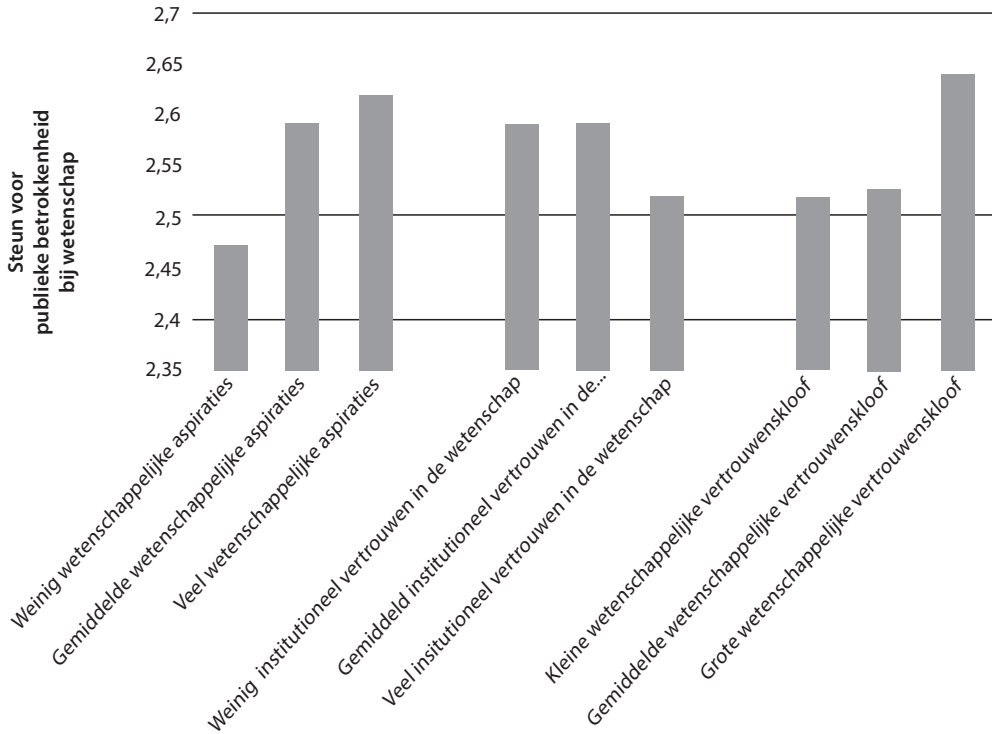
Controlevariabelen (weggelaten uit de tabel) gelijk aan die van tabel 4.

Mensen met sterk ontwikkelde wetenschappelijke aspiraties denken vaker dat het publiek een rol van betekenis zou moeten hebben in besluiten die de wetenschap aangaan. Hetzelfde geldt voor mensen met minder vertrouwen in wetenschappelijke instituties. En dit betekent dat mensen met een grote kloof tussen aspiraties en vertrouwen vaak een grote, beslissende rol van het publiek zien zitten.

Kortom, gedreven door gevoelens van culturele onvrede zitten institutioneel wantrouwe burgers niet bepaald bij de pakken neer. Ze combineren hun institutionele wantrouwen met wetenschappelijke aspiraties, en in plaats van de wetenschap maar helemaal vaarwel te zeggen, ontwikkelen ze nieuwe, alternatieve repertoires. En ze blijven daarbij dicht bij huis. Ze zien voor zichzelf en voor hun medeburgers een uitgelezen kans om wetenschappelijk aan de bal te blijven. Om zelf uit te vinden wat er allemaal waar is, en wat niet. En om mee te bepalen wat wetenschappers dan wel zouden moeten doen.

Deel 3 Niet langer met de rug naar de samenleving

De vermeende legitimiteitscrisis van de wetenschap legt druk op wetenschappelijke instellingen en experts. Men voelt de noodzaak om iets tegen de aanzwengende maatschappelijke kritiek te ondernemen. In hun boek *Rethinking Science* stellen Nowotny en haar collega's (Nowotny, Scott en Gibbons 2013: 53) dat de banden tussen wetenschap en samenleving tegenwoordig ingewikkelder zijn dan vroeger. Vroeger kon de wetenschap gerust haar gang gaan zonder zich veel van de rest van de samenleving aan te trekken. Tegenwoordig moet ze niet alleen

Figuur 4 *Hoe hangt steun voor publieke betrokkenheid bij beslissingen over wetenschap en technologie samen met wetenschappelijke aspiraties, institutioneel vertrouwen in de wetenschap en de wetenschappelijke vertrouwenskloof onder de Europese bevolking? (Bron: Eurobarometer data 73.1 (2010, eigen bewerking data))*

meer luisteren naar de samenleving, maar ze moet ook nog terugpraten. De mensen meer en beter informeren over de stand van zaken in de wetenschap. En actuele vraagstukken moeten worden voorzien van duiding. Wetenschappers wordt gevraagd zich te mengen in actuele debatten.³⁵ En er wordt gevraagd de vruchten van wetenschappelijke arbeid voor een breed publiek beschikbaar te maken. De wetenschap moet zo haar nut bewijzen. En liefst wordt er geld verdiend met die kennis. De wetenschap moet beantwoorden aan de maatschappelijke verwachting dat we iets *kunnen* met al die wetenschappelijke inzichten. Niet langer mogen wetenschappers in de inmiddels zo verafschuwde ivoren toren zich, met hun rug naar de samenleving gekeerd, focussen op hun eigen onderzoek. Deze toegenomen nadruk op kennisbenutting en maatschappelijke communicatie geeft natuurlijk wel problemen.

35 Zoals laatst nog door scheidend directeur van het Rathenau Instituut Jan Staman in Trouw (d.d. 6-2-2015). Hij riep wetenschappers op zich niet langer alleen op alleen het internationale onderzoek te richten, maar ook het maatschappelijk debat op te zoeken en lastige kwesties actief aan te kaarten.

Ten eerste wordt het zodra wetenschappers actief worden in het maatschappelijk debat, bijvoorbeeld in de media, zonneklaar dat hun kennis onzeker is en door anderen betwist kan worden. Want wetenschap op het scherpst van de snede impliceert nu eenmaal niets anders dan fikse controverses. Paul Wouters zegt daar bijvoorbeeld over: 'Als journalisten systematisch de onzekerheid in de stand van de wetenschappelijke kennis meer aandacht zouden geven [...], dan ontstaat al snel het beeld dat wetenschappers eigenlijk vooral *niet* weten' (2011: 255). Bovendien kan volgens hem deze wetenschappelijke tegenspraak 'verwarrend werken voor het publieke debat' (ibid: 252), en dit zou volgens hem eerder bijdragen aan 'het ondermijnen van het gezag van de wetenschap dan aan het scheppen van vertrouwen' (2011: 255, zie ook Kajanane en Pirttilä-Backman 1999: 312; Millstone 2009).

Ook de tweede manier waarop de wetenschap iets moois tracht terug te doen voor de maatschappij stuit op scepsis. Zodra wetenschappers zich nuttig proberen te maken via 'opdrachtonderzoek' of via publiek-private samenwerkingsovereenkomsten, komt immers het principe van de 'objectiviteit' onder druk te staan. Zo wordt bijvoorbeeld een te grote verwevenheid van de tabaksindustrie met onderzoek naar de gezondheidseffecten van roken en meerroken problematisch gevonden.³⁶ Merton (1957: 549) maakte dit meer dan een halve eeuw geleden ook al duidelijk: wanneer wetenschappers zich te zeer verbinden met politieke, religieuze en economische autoriteiten, zodat vermoed kan worden dat de autonomie van de wetenschapper in het geding is, legt dit druk op de legitimiteit van en het vertrouwen in de wetenschap.

Maar het is nog maar de vraag of deze twee zaken – wetenschappelijke tegenspraak en een verbinding met politiek, religie en bedrijfsleven – inderdaad negatief uitwerken voor het publieke vertrouwen. Zelf heb ik in het verleden, samen met onder anderen Dick Houtman, Katerina Manevska en Willem de Koster, gewerkt met zogenoemde cultureel-sociologische experimenten. Hierin wordt uitgegaan van het idee dat dezelfde stimulus of informatie niet bij iedereen dezelfde reactie hoeft te veroorzaken. Geïnspireerd door onderzoek naar 'framing' (bijvoorbeeld Nisbet en Mooney 2007), laten we zien dat mensen diverse culturele interpretatiekaders gebruiken om de wereld waarmee zij geconfronteerd worden te interpreteren en te waarderen (Gitlin 1980: 6; Chong en Druckman 2007: 104). We ontdekten dat diverse zaken waarvan men in den lande nogal eens denkt dat ze 'goede' effecten hebben, juist averechtse effecten hadden bij diegenen wier interpretatiekaders dat positieve effect niet toelieten. Zo blijkt meer positieve informatie over waterstoftechnologie alleen maar verworpen te worden en leidt dit tot minder steun onder die mensen die vanwege hun scepsis ten aanzien van wetenschap en technologie toch al niet bepaald geneigd waren om nieuwe technologieën als waterstof te steunen (Achterberg 2014). En uit het proefschrift van Katerina Manevska, die onder andere de contacttheorie heeft onderzocht, blijkt dat de interpretatie van interetnisch contact afhangt van de mate waarin men hecht aan culturele stabiliteit. Hoe sterker men dat doet, hoe minder positief men

36 Zie bijvoorbeeld: <http://vorige.nrc.nl/wetenschap/article2102305.ece> (geraadpleegd op 6-2-2015).

dit soort contact beoordeelt (Manevska, 2014). Dit en ander onderzoek maakt kortom duidelijk dat het in grote mate afhangt van iemands culturele interpretatiekader of bepaalde zaken negatief of positief geïdentificeerd worden (vgl. De Koster, Achterberg en Ivanova 2014; Houtman en Achterberg 2014; Achterberg en Haverland 2014).

Omdat ik vermoedde dat dit voor tegenspraak in de wetenschap en voor opdrachtonderzoek niet anders was, hebben we in ons vragenlijstonderzoek uit 2013 ook een experiment opgenomen. Hierin kregen respondenten een tekst te lezen over een sociaalwetenschappelijk onderzoek over 'de gevolgen van etnische segregatie', een maatschappelijk relevant thema. Door toevallige aanwijzing kreeg ongeveer de helft van de respondenten in hun tekst te lezen dat het onderzoek was uitgevoerd in opdracht van een politieke partij. De anderen kregen dit niet te lezen. Ook varieerden we op soortgelijke manier met een zin over de resultaten van het onderzoek die al dan niet volledig in strijd waren met die van eerder onderzoek. Ten slotte lieten we in ongeveer de helft van de vignettes de onderzoekers aangeven dat de conclusies van dit onderzoek ook nog eens consequenties zouden hebben voor het te voeren beleid op dit terrein. Omdat we onze respondenten direct na het lezen hebben gevraagd naar hun mening³⁷ over dit onderzoek naar etnische segregatie, viel gemakkelijk vast te stellen dat er geen enkel verschil was in de beoordeling van de verschillende teksten. Of mensen een door een politieke partij verordonneerd onderzoek werd voorgeschoteld of niet, of mensen wel of niet werd gemeld dat er beleidsconsequenties aan de conclusies konden worden gehangen en of al het overige onderzoek nu wel of niet de conclusies bevestigde – voor de beoordeling van dit onderzoek maakte het helemaal niets uit. Tenminste, zolang er niet wordt uitgesplitst naar culturele interpretatiekaders. Doen we dat wel, dan valt op dat mensen sterk tegengesteld reageren op de stimuli.

Zo reageren mensen met veel institutioneel vertrouwen in wetenschap verheugd op onderzoek dat is verbonden aan een politieke partij. Voor hen is dit, juist vanwege dit sterke vertrouwen in wetenschap en wetenschappers, geen enkel probleem. Maar voor mensen met weinig institutioneel vertrouwen in de wetenschap is een dergelijke verbinding met de politiek diep problematisch. Zij zijn in ieder geval heel wat minder positief over het onderzoek dan wantrouwige mensen aan wie onderzoek is voorgeschoteld dat niet in opdracht van een politieke partij is uitgevoerd. Ten tweede reageren groepen mensen met verschillende wetenschappelijke aspiraties verschillend op onderzoek met beleidsconsequenties. Mensen met slechts weinig aspiraties reageren er positief op. Mensen met veel aspiraties juist niet. Bij hen leidt onderzoek met beleidsconsequenties juist tot waardering voor dat onderzoek. En ten slotte reageren mensen met een grote vertrouwenskloof positief op wetenschappelijke tegenspraak. Vermoedelijk vanwege het besef

37 Aan de hand van een vijftal vragen is dit gedaan: (1) Dit is een belangrijk onderzoek, (2) De vermelde onderzoeksresultaten zijn geloofwaardig, (3) Dit is een interessant onderzoek, (4) Deze onderzoekers zijn te vertrouwen, en (5) Dit onderzoek is nuttig. Op basis van een factoranalyse en betrouwbaarheidsanalyse zijn de antwoorden op deze items samengenomen tot een schaal die fungeerde als afhankelijke variabele.

dat wetenschap gepaard gaat met tegenspraak en onzekerheid, waarderen mensen met sterk ontwikkelde aspiraties en juist weinig institutioneel vertrouwen dit soort berichtgeving positiever. Juist als er gemeld wordt dat de resultaten volledig in lijn zijn met die van eerder onderzoek, slaat bij deze groepen mensen de achterdocht toe. Voor mensen met een kleinere vertrouwens kloof werkt het precies omgekeerd. Worden zij geconfronteerd met onderzoeksresultaten die weersproken worden, dan vertrouwen zij het zaakje minder.

Hier volgen de regressiemodellen waarop de besproken resultaten zijn gebaseerd. Omdat er gebruik is gemaakt van random toewijzing van experimentele condities is controleren onnodig. Controle voor de eerder gebruikte standaardvariabelen levert echter geen andere conclusies op.

Tabel 7 *Hoe hangt de instemming met het onderzoek dat de respondenten is voorgeschoteld af van de verschillende vignetten gecombineerd met hun wetenschappelijke aspiraties, institutioneel vertrouwen in de wetenschap en de wetenschappelijke vertrouwens kloof onder de Europese bevolking? (multilevel-modellen)*

	Model 1	Model 2	Model 3
	B (s.e.)	B (s.e.)	B (s.e.)
Beleidsconsequenties (B)	0,68 (0,44)	0,71 (0,40)	-0,01 (0,16)
Politieke betrokkenheid (P)	-1,22 (0,44)**	0,22 (0,40)	0,09 (0,16)
Onderzoek in tegenspraak (T)	0,65 (0,44)	-0,49 (0,40)	-0,25 (0,16)
Institutioneel vertrouwen in de wetenschap (IV)	0,91 (0,27)**		
Wetenschappelijke aspiraties (WA)		0,79 (0,30)**	
Wetenschappelijke vertrouwens kloof (WV)			-0,41 (0,13)**
IV*B	-0,15 (0,11)		
IV*P	0,26 (0,11)*		
IV*T	-0,15 (0,11)		
WA*B		-0,21 (0,12)~	
WA*P		-0,09 (0,12)	
WA*T		0,14 (0,12)	
WV*B			0,03 (0,05)
WV*P			-0,07 (0,05)
WV*T			0,08 (0,05)~

~p<0,10; *p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001 (tweezijdige toetsing)

Bron: Achterberg en Houtman (2013, eigen bewerking data).

Het voorgaande maakt duidelijk dat wetenschappers die uit de ivoren toren treden, die mensen uitleggen wat ze gevonden hebben en aansluiting zoeken bij politiek en beleid, niet bij iedereen, altijd en overal de handjes op elkaar zullen kunnen krijgen. Sommigen zijn vanwege hun sterke aspiraties en weinige vertrouwen

juist geïnteresseerd in alle tegenspraak die de wetenschap te bieden heeft, terwijl anderen, vanwege hun geringe aspiraties en sterkere vertrouwen juist minder vertrouwen krijgen in onderzoek dat ander onderzoek tegenspreekt. Een standaard-recept om de legitimiteit van de wetenschap te versterken is deze strategie dus niet – maar wellicht kan het de communicatie van wetenschappers verbeteren.

Alleen maar vergaderen?

‘Professoren zijn gewoon een levensvorm, een andere levensvorm. Maar ze zijn nogal vreemd. Met alle respect, er is iets vreemd aan ze. Ze leven voornamelijk in hun hoofden. Ze leven in hun bovenkamer, en dan nog licht naar een kant toe ook. Ze zijn ontlichaamd. Ze zien hun lichaam als een transport-middel voor hun hoofden. Het lichaam is een manier om hun hoofden naar vergaderingen te brengen.’³⁸

Dat zei Ken Robinson in zijn TedX-toespraakje waarin hij de vraag *Do Schools Kill Creativity?* aan de orde stelt. Maar ik ben natuurlijk niet zo’n professor die alleen maar lekker wil vergaderen. Laatst kwam ik tijdens een cursus ‘Zicht op bedrijfsvoering’ hier in Tilburg er trouwens wel achter dat ik voor de officiële statistieken met anderhalve dag per week meetel als beroepsvergaderaar. Nu weten de mensen die mij een beetje kennen dat ik enorm van vergaderen houd – dus dit is niet bepaald een probleem. Maar gelukkig blijven er nog genoeg dagen over in de week om leuke dingetjes te doen als professor.

In lijn met het voorgaande ga ik namelijk onderzoek doen naar meerdere vertrouwenskloven. Ik heb zo-even geanalyseerd hoe er een kloof is tussen de wetenschappelijke aspiraties en het institutionele vertrouwen ten aanzien van de wetenschap. Dat anomie een belangrijke rol speelt in de ontwikkeling van deze kloof. Dat het publiek hierdoor ook eerder zelf aan waarheidsvinding meent te moeten doen en zelf een grotere rol in het wetenschapsbeleid eist. En dat hierdoor de interpretatie van wetenschapscommunicatie, zowel positief als negatief, beïnvloed wordt. Maar uit onderzoek valt op te maken dat het vertrouwen ten aanzien van wetenschappelijke instituties vaak samenhangt met dat in andere instituties als de politiek en de rechtsstaat (Achterberg en Mascini 2013; Elchar-dus en De Keere 2013). Er zijn ook sterke parallellen te trekken tussen ontwikkelingen in publieke aspiraties ten aanzien van deze instituties en de wetenschap.

Zo zijn er opmerkelijke verschillen tussen de publieke aspiraties die men heeft ten aanzien van de politiek. Men verwacht veel van de politiek: daadkracht, rechtvaardigheid en bescherming tegen collectieve risico’s, maar die publieke aspiraties worden niet altijd gekoppeld aan steun voor die figuren die in die instituties deze aspiraties moeten waarmaken. Politici worden dan gewantwoord, en men beweert dat ze er alleen zitten om hun eigen zakken te vullen en niet of nauwelijks geïnteresseerd zijn in de zorgen van ‘de gewone man’ (Norris 2011; Houtman en Achter-

38 Ken Robinson, TedX-talk: How Schools Kill Creativity (http://www.ted.com/talks/ken_robinson_says_schools_kill_creativity), quote vertaald door Martien van Steenhoven ([http://aardbron.nl/tag/school/](http://aardbron.nl/tag/school/http://aardbron.nl/tag/school/)) (geraadpleegd op 11-2-2015).

berg 2010).³⁹ En ook ten aanzien van de rechtsstaat kunnen soortgelijke opmerkingen worden gemaakt: men verlangt veel van de rechtsstaat met betrekking tot veiligheid en de onafhankelijkheid van de rechtspraak, maar het vertrouwen dat men geeft aan rechters, rechtbanken, advocaten en officieren van justitie blijft daar soms bij achter (Stoutland 2001). In plaats daarvan ziet men dan vooral D66-rechters, falende officieren van justitie die als ze echt goed waren wel advocaat geworden waren, en advocaten die met hun te grote nadruk op vormfouten een eerlijke rechtsgang eerder tegenwerken dan dat ze eraan bijdragen (zie Achterberg en Mascini 2013). De paniek binnen al deze instituties is dan ook zichtbaar. Zo doen politici inmiddels verwoede pogingen om vooral niet geassocieerd te worden met 'de politiek' en zich te positioneren als 'gewone echte mensen' (Houtman en Achterberg 2010). U begrijpt, mijn hypothese is dat deze verschillende vertrouwens kloven ten aanzien van de centrale, moderne instituties allemaal voortkomen uit hetzelfde maatschappelijke onbehagen dat ook onder de vertrouwens kloof ten aanzien van de wetenschap ligt. Nader onderzoek door mij en mijn collega's zal dat verder moeten uitwijzen.

Tegelijkertijd verwacht ik dan dat mensen die een sterke kloof ervaren tussen institutionele aspiraties en vertrouwen zich ook anders gaan gedragen – wellicht nemen zij vaker het recht in eigen hand in plaats van het over te laten aan de rechter, vormen ze een burgerwacht in plaats van te wachten op de politie (vgl. Wandersman en Florin 2000), stemmen ze vaker op politieke partijen aan de randen van het politieke bestel (Mair 2009), en tekenen ze vaker online-petities en zoeken ze alternatieve manieren om politiek actief te zijn (Inglehart 1997). In plaats van dat de mensen dus zomaar kiezen voor een 'exit', leidt deze institutionele vertrouwens kloof tot allerlei onverwachte vormen van 'activisme' (vgl. Elchardus en Smits 2002).

En binnen al deze instituties wordt er natuurlijk werk gemaakt om het grote publiek beter in te lichten over de werkzaamheden. Persofficieren en -rechters worden bijvoorbeeld aangesteld om rechterlijke uitspraken toe te lichten en camera's worden in rechtszalen opgehangen. Ook wordt er werk gemaakt om de burgers in te lichten over de dagelijkse gang van zaken (Gies 2005). En niet alleen in de rechtszaal. Ook de politiek wil de burger steeds meer en beter informeren over wat er gaande is. Niet zelden om zo het vertrouwen van de burger te herstellen. Maar in al deze instituties is er debat. Er is controversie over de waarheid in de wetenschap, over de schuld in de rechtspraak, en over de koers in de politiek. En uit onderzoek blijkt dat gewoonweg meer informatie geven vaak niet werkt: het vergroot de steun geenszins (vgl. Achterberg 2014; Van Gelder et al. 2011; Elenbaas et al. 2012; Jonkers, 2013). Gebruikmakend van het zo-even geschetste cultureel geïnformeerde experiment, wil ik in de toekomst graag uitzoeken hoe

39 Hetzelfde geldt voor de verzorgingsstaat. Hoewel mensen het doel van de verzorgingsstaat scherp voor ogen hebben, en sterke hoop hebben op een rechtvaardige herverdeling van de schaarse middelen, zijn ze minder te spreken over de verzorgingsstatelijke instituties. Vooral vanuit de gedachte dat verzorgingsstatelijke instituties wel herverdelen, maar dan aan de verkeerden, en dat de ambtenaren lekker op het zachte pluise zitten te graaien uit de staatsruif, wantrouwt men de verzorgingsstaat, en is men die liever kwijt dan rijk (Derks 2004; Houtman et al. 2012; Achterberg et al. 2011).

informatie over controverses, maar ook over institutionele doelen, verschillend zal uitwerken voor verschillende groepen met verschillende culturele interpretatiekaders – dat wil zeggen met een grote en juist een kleine institutionele vertrouwenskloof.

Literatuur

- Achterberg, P. (2006) *Considering Cultural Conflict; Class Politics and Cultural Politics in Western Societies*. Maastricht: Shaker Publishers.
- Achterberg, P. (2014) Knowing hydrogen and loving it too? Informational provision, cultural predispositions, and support for hydrogen technology among the Dutch. *Public Understanding of Science*, 23(4): 445-453.
- Achterberg, P. en M. Haverland (2014) Framing the European Union; Informational provision and euroscepticism in the Netherlands. Paper presented at the *MPSA conference*, Chicago, USA.
- Achterberg, P. en D. Houtman (2009) Ideologically 'Illogical'? Why Do the Lower-Educated Dutch Display so Little Value Coherence? *Social Forces*, 87(3): 1649-1670.
- Achterberg, P., D. Houtman en A. Derks (2011) Two of a kind? Anti-welfarism and economic egalitarianism among the lower-educated Dutch. *Public Opinion Quarterly*, 75(4): 748-60.
- Achterberg, P. en P. Mascini (2013) Kenmerken Nederlanders die de rechtspraak wantrouwen zich door institutioneel wantrouwen in het algemeen? *Nederlands JuristenBlad*, 11: 671-678.
- Alexander, J. en P. Smith (2001) The strong program in cultural theory: elements of a structural hermeneutics. In: J. Turner (red.) *Handbook of Social Theory*. New York: Kluwer Academic, 135-150.
- Allum, N., P. Sturgis, D. Tabourazi en I. Brunton-Smith (2008) Science knowledge and attitudes across cultures: a meta-analysis. *Public Understanding of Science*, 17(1): 35-54.
- Aupers, S., D. Houtman en I. van der Tak (2003) 'Gewoon worden wie je bent': Over authenticiteit en anti-institutionalisme. *Sociologische gids*, 50(2): 203-222.
- Bauer, M.W., N. Allu en S. Miller (2007) What can we learn from 25 years of PUS survey research? Liberating and expanding the agenda. *Public Understanding of Science*, 16(1): 79-95.
- Bellah, R.N., R. Madsen, W.M. Sullivan, A. Swidler en S.M. Tipton (2007) *Habits Of The Heart: Individualism And Commitment In American Life, With A New Preface*. Berkeley: University of California Press.
- Berger, P.L., B. Berger en H. Kellner (1973) *The Homeless Mind: Modernization and Consciousness*. New York: Vintage Books.
- Canovan, M. (1999) Trust the people! Populism and the two faces of democracy. *Political studies*, 47(1): 2-16.
- Chong, D. en J.N. Druckman (2007) Framing Theory. *Annual Review of Political Science*, 10: 103-126.
- Clevers, H. (2013) Voorwoord. In: *Vertrouwen in wetenschap*. Amsterdam: Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, 4-5.
- De Keere, K. (2010) Wantrouwen in wetenschap: een kwestie van reflexiviteit of maatschappelijk onbehagen? *Sociologie*, 6(1): 26-45.
- Derks, A. (2004) Are the underprivileged really that economically 'leftist'? Attitudes towards economic redistribution and the welfare state in Flanders. *European Journal of Political Research*, 43(4): 509-521.

- De Wachter, D. (2012) *Borderline times: het einde van de normaliteit*. Tiel: Lannoo Campus.
- Dijstelbloem, H., F. Miedema, F. Huisman en W. Mijnhardt (2013) *Waarom de wetenschap niet werkt zoals het moet, en wat daar aan te doen is*. Science in transition position paper. <http://www.scienceintransition.nl/wp-content/uploads/2013/10/Science-in-Transition-Position-paper-versie-2.pdf>.
- Elchardus, M. (1998) Was u vandaag al slachtoffer of werd u al beschuldigd? Gebruiksaanwijzing voor een wantrouwige samenleving. In: M. Elchardus (red.) *Wantrouwen en onbehegen. Over de vertrouwens- en legitimiteitscrisis*. Brussel: VUB-PRESS, 37-56.
- Elchardus, M. en K. De Keere (2013) Social control and institutional trust: Reconsidering the effect of modernity on social malaise. *The Social Science Journal*, 50(1): 101-111.
- Elchardus, M. en W. Smits (2002) *Anatomie en oorzaken van het wantrouwen*. Brussel: VUB-PRESS.
- Elchardus, M. en B. Spruyt (2012) The contemporary contradictions of egalitarianism: an empirical analysis of the relationship between the old and new left/right alignments. *European Political Science Review*, 4(2): 217-239.
- Elenbaas, M., C.H. de Vreese, H.G. Boomgaarden en A.R.T. Schuck (2012) The impact of information acquisition on EU performance judgements. *European Journal of Political Research*, 51(6): 728-755.
- Engbersen, G. (2009) *Fatale remedies: Over de onbedoelde gevolgen van beleid en kennis*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Etzioni, A. (2001) On social and moral revival. *Journal of Political Philosophy*, 9(3): 356-371.
- Gauchat, G.W. (2008) A test of three theories of anti-science attitudes. *Sociological Focus*, 41(4): 337-357.
- Gauchat, G. (2011) The cultural authority of science: Public trust and acceptance of organized science. *Public Understanding of Science*, 20(6): 751-770.
- Gauchat, G. (2012) Politicization of science in the public sphere a study of public trust in the United States, 1974 to 2010. *American Sociological Review*, 77(2): 167-187.
- Gelder, J.L. van, P. Aarten, W. Lamet en P. van der Laan (2011) Unknown, unloved? Public opinion on and knowledge of suspended sentences in the Netherlands. *Crime & Delinquency*, Advance online publication, DOI: 10.1177/0011128711426537.
- Gies, L. (2005) The Empire Strikes Back: Press Judges and Communication Advisers in Dutch Courts. *Journal of Law and Society*, 32(3): 450-472.
- Gitlin, T. (1980) *The Whole World Is Watching: Mass Media in the Making and Unmaking of the New Left*. Berkeley: University of California Press.
- Harambam, J. en S. Aupers (2014) Contesting epistemic authority: Conspiracy theories on the boundary of science. *Public Understanding of Science*, DOI: 0963662514559891.
- House of Lords (2000) *Science and Technology – Third Report*. Op 26 september 2014 online te raadplegen op www.publications.parliament.uk/pa/ld199900/ldselect/ldsctech/38/3801.htm.
- Houtman, D. (2003) *Class and politics in contemporary social science: 'Marxism lite' and its blind spot for culture*. New York: Aldine de Gruyter.
- Houtman, D. (2008) *Op jacht naar de echte werkelijkheid: Dromen over authenticiteit in een wereld zonder fundamenteen*. Amsterdam: Pallas Publications.
- Houtman, D. en P. Achterberg (2010) De Haagse kaasstolp en de mensen in de samenleving: Populisme en personalisering in de Nederlandse politiek. *Sociologie*, 6(1): 102-111.
- Houtman, D. en P. Achterberg (2014) Quantitative Analysis in Cultural Sociology: Why It Should Be Done, How It Can Be Done. In: David Inglis (red.) *Sage Handbook of Cultural Sociology*. London: Sage.

- Houtman, D., P. Achterberg en A. Derks (2012[2008]) *Farewell to the Leftist Working Class*. New Brunswick: Transaction.
- Inglehart, R. (1997) *Modernization and Postmodernization; Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press.
- Jonkers, P. (2013) 'Zet transparantie liever in voor bekritiseerbaarheid dan voor vertrouwen'. In: D. Broeders, C. Prins, H. Griffioen, P. Jonkers, M. Bokhorst en M. Sax (red.) *Speelruimte voor transparantere rechtspraak*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 449-492.
- Kajanne, A. en A.M. Pirttilä-Backman (1999) Laypeople's viewpoints about the reasons for expert controversy regarding food additives. *Public Understanding of Science*, 8(4): 303-315.
- KNAW (2013) *Vertrouwen in wetenschap*. Amsterdam: Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.
- Koster, W. de, P. Achterberg en N. Ivanova (2014) Reconsidering the Impact of Informational Provision on Opinions of Suspended Sentences in the Netherlands: The Importance of Cultural Frames. *Crime & Delinquency*, Advance online publication, DOI: 0011128714551405.
- Koster, W. de, D. Houtman en J. van der Waal (2010) Van God los: Post-Christelijk cultureel conflict in Nederland. *Sociologie*, 6(3): 27-49.
- Lipset, S.M. en W. Schneider (1983) *The confidence gap: Business, labor, and government in the public mind*. New York: Free Press.
- Lutterman, K.G. en R. Middleton (1970) Authoritarianism, Anomia, and Prejudice. *Social Forces*, 48(3): 485-492.
- Mair, P. (2009) Representative versus responsible government. *MPIfG Working Paper* 09/8.
- Manevska, K. (2014) *Beyond the Ethnic Divide*. PhD-thesis, Erasmus University Rotterdam.
- Marres, N. (2011) Participatieve Wetenschap: Publieksonderzoek door leefexperimenten. In: *Onzekerheid troef: het betwiste gezag van de wetenschap*. Amsterdam: Van Gennep, 215-238.
- Merton, R.K. (1957) *Social theory and social structure*. New York: The Free Press of Glencoe.
- Millstone, E. (2009) Science, risk and governance: Radical rhetorics and the realities of reform in food safety governance. *Research Policy*, 38(4): 624-636.
- Millstone, E. en P. van Zwanenberg (2000) A crisis of trust: for science, scientists or for institutions? *Nature Medicine*, 6(12): 1307-1308.
- Misztal, B. (2013) *Trust in modern societies: The search for the bases of social order*. New York: John Wiley & Sons.
- Mudde, C. (2007) *Populist radical right parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nisbet, M. en E.M. Markowitz (2014) Understanding public opinion in debates over biomedical research: looking beyond political partisanship to focus on beliefs about science and society. *PloS one*, 9(2): e88473.
- Nisbet, M.C. en C. Mooney (2007) Framing science. *Science*, 316(5821): 56.
- Norris, P. (2011) *Democratic deficit: Critical citizens revisited*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nowotny, H., P. Scott en M.T. Gibbons (2013) *Re-thinking science: knowledge and the public in an age of uncertainty*. New York: John Wiley & Sons.
- OC&W (2014) *Wetenschapsvisie 2025: keuzes voor de toekomst*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.
- Raven, J. (2012) *Popular Support for Welfare State Reforms: On Welfare State Preferences and Welfare State Reforms in the Netherlands*. Rotterdam: Faculty of Social Sciences.

- Riesman, D., N. Glazer en R. Denney (1953) *The lonely crowd: A study of the changing American character*. New York: Doubleday.
- Roberts, A.H. en M. Rokeach (1956) Anomie, Authoritarianism, and Prejudice: A Replication. *American Journal of Sociology*, 61(3): 355-358.
- Sartori, G. (1969) From the sociology of politics to political sociology. *Government and Opposition*, 4(2): 195-214.
- Srole, L. (1956) Social Integration and Certain Corollaries: An Exploratory Study. *American Sociological Review*, 21(6): 709-716.
- Stoutland, S.E. (2001) The multiple dimensions of trust in resident/police relations in Boston. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 38(3): 226-256.
- Taggart, P.A. (2000) *Populism* (Vol. 3). Buckingham: Open University Press.
- Tiemeijer, W. en J. de Jonge (2013) *Hoeveel vertrouwen hebben Nederlanders in wetenschap?* Den Haag: Rathenau Instituut/ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Unger, R.K., R.D. Draper en M.L. Pendergrass (1986) Personal epistemology and personal experience. *Journal of Social Issues*, 42(2): 67-79.
- Wandersman, A. en P. Florin (2000) Citizen participation and community organizations. In: J. Rappaport en E. Seidman (red.) *Handbook of community psychology*. New York: Kluwer Academic, 247-272.
- Weber, Max (1949) *The methodology of the social sciences*. New York: Free Press.
- Wood, M. en C. Bunn (2009) Strategy in a religious network: a Bourdieuan critique of the sociology of spirituality. *Sociology*, 43(2): 286-303.
- Wouters, P. (2011) Is minder beter? De paradox van wetenschapsvoorlichting. In: Huub Dijkstra en Rob Hagendijk (red.) *Onzekerheid troef: het betwiste gezag van de wetenschap*. Amsterdam: Van Gennep, 239-260.
- Wynne, B. (1992) Misunderstood misunderstanding: social identities and public uptake of science. *Public Understanding of Science*, 1(3): 281-304.
- Zijderveld, A.C. (2000) *The Institutional Imperative: The Interface of Institutions and Networks*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Zoonen, L. van (2012) I-Pistemology: Changing truth claims in popular and political culture. *European Journal of Communication*, 27(1): 56-67.